O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA’LIMI VAZIRLIGI

BUXORO VILOYAT XALQ TA’LIMI XODIMLARINI QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISH HUDUDIY MARKAZI

MAKTABGACHA, BOSHLANG‘ICH VA MAXSUS TA’LIM METODIKALARI KAFEDRASI

KITOB VA KITOBXONLIK – O‘QUVCHI MA’NAVIYATI KO‘ZGUSI

Respublika onlayn ilmiy-amaliy konferensiya

MATERIALLARI

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA’LIMI VAZIRLIGI

BUXORO VILOYAT XALQ TA’LIMI XODIMLARINI QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISH HUDUDIY MARKAZI

MAKTABGACHA, BOSHLANG‘ICH VA MAXSUS TA’LIM METODIKALARI KAFEDRASI

KITOB VA KITOBXONLIK – O‘QUVCHI MA’NAVIYATI KO‘ZGUSI

Respublika onlayn ilmiy-amaliy konferensiya

MATERIALLARI

2021-yil 30-aprel

“Kitob va kitobxonlik – o‘quvchi ma’naviyati ko‘zgusi” respublika onlayn ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. Buxoro – 2021.

Tahrir hay’ati *A.K.Safarov – BVXTXQTMOH markazi direktori*
G.T.Yadgarova – “Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta’lim metodikalari” kafedra mudiri ps.f.n. (PhD
M.S.Narziyeva – Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta’lim metodikalari kafedrasi o‘qituvchisi
N. H. Aslanova – Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta’lim metodikalari kafedrasi o‘qituvchisi
S.S.To‘rayeva – Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta’lim metodikalari kafedrasi o‘qituvchisi

Mazkur respublika miqiyosidagi ilmiy-amaliy onlayn konferensiya 2021-yil 30-aprel kuni Buxoro viloyati xalq ta’limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazida “KITOB VA KITOBXONLIK – O‘QUVCHI MA’NAVIYATI KO‘ZGUSI” mavzusida Xalqaro bolalar kitoblari kuniga bag‘ishlab o‘tkazildi va unga tegishli maqolalar to‘plam sifatida jamlandi.

To‘plam Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta’lim metodikalari kafedrasida 2021-yil 2-aprel ___-sonli yig‘ilishida muhokama etilgan, BXTXQTMOH markazi ilmiy kengashida 2021-yil 3-aprel 3-sonli yig‘ilishida muhokama qilinib, nashrga tavsiya etilgan.

Maqolalarda keltirilgan ma’lumotlar, ilmiy-nazariy fikrlarning mazmuni va ishonchliligi hamda imloviy savodxonligiga mualliflar mas’uldirlar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat- yengilmas kuch.-T.: Ma’naviyat», 2008.

2. 2017-2021 yillarda O’zbekiston Respublikasini rivojlantirish-ning beshta ustuvor yo’nalishi bo’yicha Harakatlar strategiyasi. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli Farmoni.

3.O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 12 yanvardagi "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ibot qilish bo‘yicha komissiya tuzish to‘g‘risida"gi farmoyishi.

4.Shodmonova Sh.S. Oilada va maktabda kichik maktab yoshidagi bolalarni milliy qadriyatlar asosida axloqiy tarbiyalashning pedagogik asoslari: p.f.n. … yozilgan diss. avtoreferati. – Toshkent, 2001. -19 b

SINFDAN TASHQARI O‘QISH DARSLARIDA BADIIY ASAR USTIDA ISHLASH ORQALI MILLIY QADRIYATLARNI SINGDIRISH

N.X.Aslanova - Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta’lim metodikalari kafedrasi o‘qituvchisi

Boshlang‘ich sinflarda sinfdan tashqari o‘qishga kichik yoshdagi o‘quvchilarni ona tilini puxta o‘zlashtirishga tayyorlashning ajralmas qismi, ta’lim jarayonoda ularni ahloqiy-estetik tarbiyalashning muhim vositasi sifatida qaraladi. Sinfdan tashqari o‘qishning asosiy maqsadi - kichik yoshdagi o‘quvchilarni bolalar adabiyoti va xalq og‘zaki ijodining xilma-xil namunalari bilan tanishtirish, ularda kitobxonlik madaniyatini va milliy tarbiya ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat.

Sinfdan tashqari o‘qish dasturi mazmuniga ko‘ra ikki asosiy bo‘limga ajratiladi:

1-bosqichda o‘qish doirasi, ya’ni o‘qitiladigan kitoblar va ularni qaysi tartibda o‘qish bilan tanishtirish yuzasidan o‘quvchilarga ko‘rsatma beriladi.

2-bosqichda shu o‘quv materiallari asosida bilim, ko‘nikma va malakalar shakllantiriladi.

1-sinfda sinfdan tashqari o‘qish mashg‘ulotlarida savod o‘rgatish darslarida hosil qilingan ko‘nikma va malakalar asosida bolalarning ona Vatan,

istiqlol, milliy qadriyatlar, odob-axloq haqidagi tasavvurlar-tushunchalari kengaytiriladi, boyitiladi. Maqsad kichik yoshdagi bolalarda kitobga mehr uyg‘otish, mustaqil uquvlarini paydo qilishdir. Asosan bu sinf o‘quvchilariga kitob bilan muomala qilish, kitob o‘qish qoidalari, kitobni asrash, asar qahramonlarining hatti harakatini kuzatish, ijobiy tomonlarini o‘rganish, obrazli qilib qayta hikoya qilib berish bilim, ko‘nikma va malakalar shakllantiriladi. Bu sinf o‘quvchilari uchun asosan rasmlarga boy kitoblar olinadi. O‘qituvchi bolalarning his-tuyg‘ularini o‘stiradigan kitoblarni o‘qib berish orqali mustaqil mamlakatimiz, uning go‘zal shaharlari, qishloqlari, milliy urf-odatlari, qadriyatlari, o‘tmishi, insonlarning orzu-istaklari, ne’matlar bilan tanishtiriladi.

2-sinfda o‘quvchilar kichik hajmdagi asarlarni o‘qituvchining yordami va topshirig‘i asosida mustaqil o‘qishga o‘tadilar. Bu sinfda 2 haftada bir marta sinfdan tashqari o‘qish darsi o‘tkaziladi. O‘qituvchi ona Vatan va ota-bobolarimiz jasorati, tabiat ne’matlari, qushlar hamda hayvonlar haqida ma’lumot beruvchi asarlarni tanlab o‘quvchilarga o‘qishga tavsiya etadi.

3 va 4-sinflarda sinfdan tashqari o‘qish mashg‘ulotlarida o‘quvchilarning mustaqil o‘qishlari uchun yorqin tasvirlangan ijtimoiy hayot, tengdoshlarining hayoti aks ettirilgan badiiy va ilmiy-ommabop asarlar tavsiya etiladi. Bu sinflarda o‘qituvchi sinf kutubxonasida kerakli bo‘lgan o‘quvchilar yoshiga mos kitoblarni to‘plashni davom ettiradi. Sinfdan tashqari o‘qish burchagi turlicha bezalishi mumkin. Bunda o‘qituvchi va o‘quvchi hamkorlikda ish olib boradi. Badiiy va ilmiy-ommabop asarlar mustaqil ravishda va izchil o‘qib borilsagina o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytirishga, shakllantirishga xizmat qiladi.

Sinfdan tashqari o‘qish bolalarda ezgulikka muhabbat, yovuzlikka nafrat uyg‘otish, bog‘lanishni, nutqni o‘stirish, adabiy – estetik tafakkurni yuksaltirishga xizmat qiladi.

Bolalar adabiyoti avvalo, o‘zining qiziqarli mazmuni, badiiy obrazlarining go‘zalligi, tilning ifodaliligi, she’riy so‘zlarning jilosi bilan bolalarga quvonch baxsh etadi. Ayni vaqtda u bolalarga tarbiyaviy ta’sir ham ko‘rsatadi. Bolalar adabiyoti o‘quvchiga jonajon o‘lka tabiatini, kishilarning mehnati, hayoti,

ularning qilayotgan ishlari va ko‘rsatayotgan qahramonliklarini, bolalar hayotidan olingan voqealarni, bolalarning o‘yinlari, ertaliklari, orzu istaklarini hikoya qilib beradi. Bu borada ertaklar katta ahamiyatga ega.

Xalqimizning tarixi, uning urf odatlari, moddiy va ma’naviy boyliklari barcha orzu istaklari ming yillar davomida yaratilgan ertaklarda saqlanib kelmoqda. Kishilar o‘z orzu havaslariniyosh avlodda o‘g‘il-qizlarida ko‘rishni istaydilar. Shu sababdab ham o‘quvchilarga ertaklarni o‘qishga tavsiya qilinadi. Ertak o‘qigan bola qiyinchilikni yengishga, botir, jasur bo‘lishga intiladi. O‘quvchi yer yuzidagi barcha insonlarning men bir bo‘lagiman, men o‘z xalqimga qilayotgan ishlarim bilan ularga munosib bo‘lib ulg‘ayishim kerak,desagina o‘z xalqini munosib farzandi bo‘la oladi. Ertaklar yosh avlodni ana shu ruhda tarbiyalaydigan baynalminal badiiy quroldir. “Uch og‘ayni botirlar”, “Zumrad va Qimmat”, “Egri va to‘g‘ri” kabi bir qator ertaklar o‘quvchilarning sevimli ertaklaridir. O‘quvchilar bu ertaklardan kishi o‘z mehnatiga ishonib yashashi kerakligini, birovning boyligiga hasad bilan qaramaslik kerak degan hayotiy xulosalarni o‘qituvchi yordamida tushunib yetadilar.

“Ur to‘qmoq” ertagining bola harakterining shakllanishida alohida o‘rni bor: ertak yaxshiga-yaxshi, yomonga yomon bo‘lish kerak degan muhim qoidani o‘rtaga tashlaydi. Haqiqatan ham xalqning “Qayna xumcha”, “Ochil dasturxon”larini zo‘ravonlik bilan tortib oladigan shaxslarga nisbatan “Ur to‘qmoq”larni ishlatish zarurligini uqtiradi.

Sinfdan tashqari o‘qish mashg‘ulotlari o‘qish darslari bilan bog‘lab olib boriladi. O‘quvchilar o‘ituvchi rahbarligi ostida avval mavzuga oid bir nechta kitob bilan tanishsalar, so‘ngra bolalarning qiziqishlariga mos, ruhiyatlariga yaqin har xil mualliflarning bir mavzuga doir kitoblarini mustaqil tanlab o‘qishga o‘tadilar. Bunda asosan o‘qituvchi o‘quvchilarni maktab kutubxonasiga, 3-4 sinflardan boshlab tuman yoki shahar kutubxonasiga sayohat uyushtirib, bolalar adabiyoti bilan muntazam tanishtirib boradi. Shuningdek

bolalar gazeta va jurnallari ham o‘quvchilarga ertak, hikoyalar o‘qishga yordam beradi.

Sinfdan tashqari o‘qish, o‘qish samaradorligini ijobiy tomonga ta’sir qilishning eng qulay usuli. Demak maktab kutubxonasi, bolalar gazeta va jurnallari bilan hamkorlik qilishdir.

Sinfda va sinfdan tashqari o‘qish boshlang‘ich sinflarda o‘qitiladigan barcha predmet dasturlarining bolimlari bilan bevosita bog‘liq. O‘z navbatida grammatika va to‘g‘ri yozuv, tabiatshunoslik, tasviriy san’at, musiqani o‘rganishda olingan bilim va hosil qilingan ko‘nikmalar o‘qish darslaridan o‘qish darslarida foydalaniladi. O‘qish darslarida o‘tilgan mavzular asosida badiiy kitoblar axtarish, asar qahramonlarining nomlarini yozish, ularni tasvirlab berish, ijodiy rasm ishlash, fikrni yakunlash uchun mos maqollar yod olish o‘quvchini ijod qilishga undaydi.

Har bir sinfda sinfdan tashqari o‘qilgan barcha asrlar o‘quvhilarga mos ravishda biror voqeani sahnalashtirish mumkin. Bu boladagi nitqni rivojlantirishga, lug‘at boyligini oshirishga yordam beradi. Shuningdek sahnalashtirilgan asarni tomosha qilgan o‘quvchining diqqati oshib xotirada saqlash qobiliyati o‘sadi. Hatto sahnalashtirisho‘quvchini har tomonlama yo‘naltiradi, ya’ni aktyorlik qobiliyatini rivojlantiradi, suxandonlik, rejissorlik kabi kasblarga ilk tasavvurlarni o‘rgata boshlaydi. Asarni sahnalashtirish davrida albatta o‘qituvchi rahbarlik qiladi. O‘quvchilar ifodali, obrazli, shuningdek qahramonlar harakatini to‘g‘ri bajarishlari, o‘qishlari o‘quvchilarda zavq-shavq uyg‘otib kitobga, badiiy asarga havas, uni o‘qib o‘rganishga intilish uyg‘otadi. Sinfdan tashqari o‘qish darslarida o‘qituvchi o‘quvchilarni bolalar yozuvchilari va shoirlari bilan tanishtirib borishi lozim. Q.Muhammadiy, P.Mo‘min, Z.Diyor, A.Obidjon kabi yozuvchi va shoirlarning asarlari o‘quvchilarda katta qiziqish uyg‘otadi. Shuning uchun har bir maktab, ta’lim muassasasi o‘quvchilar o‘rtasida turli mavzularda ijod ahli bo‘lgan shoir va yozuvchilar bilan uchrashuvlar tashkil etib turishi shart. Bunday uchrashuvlar o‘quvchilarni vatanni madh qilishga uni sevib ardoqlashga chaqiradi. Kitobni,

asarni qanday paydo bo‘lishini, uni hurmat qilish asrab-avaylashni o‘rgatadi. Shunday qilib badiiy adabiyot, bolalar adabiyoti voqelikni haqqoniy aks ettirishi, yorqin obrazlar yaratishi bilan bolalarda estetik did va ahloqiy sifatlarni mujassamlashtiradi. Ularda hayot go‘zalligini idrok etishga o‘rgatadi. So‘z san’ati badiiy asarda o‘z ifodasini topadi. Xalq badiiy so‘zning yosh avlod tarbiyasidagi kuch-qudrati va jozibasiga qadim zamonlardanoq e’tibor berib kelingan. Badiiy so‘z xalqning barcha madaniy boyliklarini abadiylashtirgan. Buning uchun esa o‘quvchi albatta xalq og‘zaki ijodini yaqindan o‘qishi lozim. Ertaklar- yaxshilikka yetaklar deganlariday o‘quvchi ettaklar bilan tanishar ekan mard, jasur vatanparvar, mehribon bo‘lishga, topishmoqlar o‘qir ekan, topog‘on, bilimdon, zukko bo‘lishga intiladi.

Kelajagimiz bo‘lgan yosh avlodni milliy qadriyatlarimazni bilgan holda aqlan yetuk, jismonan sog‘lom qilib tarbiyalash biz murabbiylar, ustozlar zimmasidadir. Shunday ekan, mashaqqatli ammo sharafli kasbimizni sidqidildan bajarishda izlanuvchan ijodkor bo‘lishimiz zarurdir.

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING IJODIY FIKRLASH MALAKALARINI SHAKLLANTIRISHDA PIRLS TOPSHIRIG‘IDAN FOYDALANISH

Matluba To‘qliyeva Boqiyevna
Qashqadaryo VXTXQTMOHM o‘qituvchisi

Tarbiya-uzluksiz jarayon bo‘lib, u pand-nasihat berish bilan cheklanmaydi, balki o‘yin davomida, uy yumushlari jarayonida, ta’lim jarayonida hayot va turmush saboqlarini qiyosiy yo‘sinda tushuntirish qolaversa, shaxsiy o‘rnak ko‘satish orqali amalga oshiriladi. O’qish darslarida asar ustida ishlashni shunday tashkil etish kerakki, asar mazmunini tahlil qilish o’qish malakalarini takomillashtirishga yo’naltirilgan bo’lishi kerak. Bolalar nasriy asarlarda aks ettirishayotgan voqea hodisalarga chuqurroq tushunchalariga unda ishtirok etayotgan qahramonlar orasida to‘qnashuvlarning sabab va odatlari haqida fikrlab mustaqil xulosalar chiqishlariga alohida ahamiyat berish, nasriy asarlarni so‘zlab berishayotganlarida nutqlarida badiiy tasavvur vositalarida

M U N D A R I J A

I YO‘NALISH

KITOBXONLIK – DAVLAT SIYOSATI DARAJASIDA

A.Safarov. Kitobxonlik madaniyatini oshirish orqali yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish..... 7
Б.Я. Ахмедов.Обучение чтению на русском языке в начальной школе……..... 10
G.H.Nigmatova. Kitob – millatning bebaho madaniy va ma’naviy merosi……..... 13
S. S. To‘rayeva.“Tarbiya” darslarida o’quvchilarni kitobxonlikka o’rgatish (“Amir Temur va Temuriylar davri tarixi” o’qitish misolida)……. 15
Қ. Ибайдуллаев.Китобхонлик маданиятини юксалтириш - миллатнинг келажагини таъминлашга хизмат қилади……..... 20
M.U. Eshonqulova. D.Abduraimova. Yoshlar o‘rtasida kitobxonlik madaniyatini oshirish-davr talabi……..... 25
Z. Jabbarova. N. Islamova. Kitobxonlarda o‘qish madaniyatini shaklantirishning ahamiyati…….. 29
N. Z. To‘rayeva. Oilada kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish…… 34
Z.Z.Bakayev, T.O.Avezov. Kitobxonlikni rivojlantirish hamda armlar faoliyatida aktlarning o‘rni..... 39
Н.М.Завкибекова. Ўқувчиларда китобхонликка бўлган қизиқишни шакллантиришда синф раҳбарининг ўрни……..... 41
Sh.R.Astanov. Yoshlar o‘rtasida mutolaa madaniyatini shakllantirish – davr talabi…….. 44
G. I. Karimova. Kitob tafakkur qanotidir…… 47
K. A. Bobomurodov. Kitobxonlik – buyuk kelajak kafolati……. 50
M.Q.Odinayeva. Kitob – o‘quvchi ma’naviy dunyosining kaliti…… 53
B. A. Ergashev. Shaxs kamoloti va kitobxonlik madaniyati kelajak kafolati…… 55
D. T. Rabbonayeva. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda pirls tadqiqotining o‘rni……. 58
М.М.Гадаева, М. Алиева. Чтение – к мудрости движения (зачем нужно читать книги?)…… 62
Sh. M. Bozorova. PIRLS xalqaro tadqiqotida ishlatiladigan matnlar uchun belgilangan mezonlar……. 65
Z. O. Jabbarova. O. Qosimova. Kitobga muhabbat hissini tarbiyalash orqali boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ma’naviyatin shakllantirish……. 68
Z. B. Yuldasheva. Kitobxonlik –inson ma’naviyati va salomatligi asosi…….. 72
N.X.Aslanova. Sinfdan tashqari o‘qish darslarida badiiy asar ustida ishlash orqali milliy qadriyatlarni singdirish..... 76
M. B. To‘qliyeva. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy fikrlash malakalarini shakllantirishda PIRLS topshirig‘idan foydalanish..... 80
M.Q.Oripova. Kitob – tafakkur xazinasi…… 83
З.А.Джавадова. Ўқувчи-ёшларни кутубхоналарга жалб қилиш – давр талаби……..... 87
N. I. Kamalova. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda kitobxonlikning ahamiyati..... 91
Y. I. Raximova. Kichik yoshdagi o‘quvchilarga xorijiy tilni o‘rgatishda hikoyalarning o‘rni va ahamiyati..... 93
N. K. Botirova. Kompyuterda foydalanish uchun 3D elektron kitob yaratish texnologiyasi..... 98
M. Z. To‘rayeva. Elektron 3D kitoblarni yaratish imkoniyatlari..... 100
S.H.Vokhidova . Taching reading: goals and techniques……. 103

II YONALISH

KITOBXONLIK - O‘QUVCHI MA’NAVIY KAMOLOTINING ASOSI

Г. Т. Ядгарова. Китобхонлик ўқувчи маънавий камолотининг асоси……..... 112
Y.H. Haydarov. N. I. Jumaqulov. Kitobxonlik - o‘quvchi-yoshlar ma’naviy olamini boyitish manbai……..... 116
M.Q.Oripova. Kitob – qalb chirog‘i…… 122